

VZNIK MĚSTSKÉ CIVILIZACE. CHALKOLIT

Petra Maříková Vlčková
Kultura starověkého Předního východu a Egypta KLBcA02
2016-03-29

CHALKOLIT

- Datace:
  - Jižní Levanta: 4700/4500-3700/3600 cal BC
  - Problémy: počáteční a závěrečná fáze
- = doba zásadních změn socio-politického uspořádání společnosti, řemesel a jejich specializaci a subsistenčních strategií a ekonomiky = rozrod populace
- Termín: 1931-1932 Albright; výzkumy na Teleilat Ghassulu
- Chronologické členění: ghassulian, beerševská chalkolitická kultura, ubaidská tradice (S, J) a další lokální skupiny
  - Radiokarbonová data: raný (48/4700-4500 cal BC), střední (rozvinutý, 4500-39/3800 cal BC) a mladší (3700-3500 cal BC) chalkolit
- Podoba společnosti? Thomas E. Levy: chiefdoms
- Lokality: Teleilat Ghassul, Shiqmim, Nahal Qanah, Nahal Mishmar, En Gedi apod.

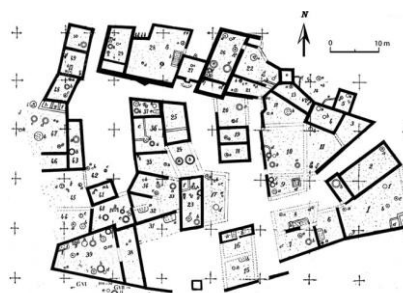
CHALKOLIT V JIŽNÍ LEVANTĚ

- Regionalizace vývoje: specifické kulturní projevy (sídlště tzv. široké domy, podzemní domy; keramika: máselnice, picí rohy apod.)
- Zdroje mědi: Wádí Feinán, Timna. Doklady zpracování: oblast Beerševy (Abú Matar)
- Členění: ghassulian, beerševská chalk. kultura
- Rituální chování:
  - Hromadný nález z jeskyně Nahal Mišmar
  - Chrámy a svatyně: En Gedi, Teleilat Ghassul, Gilat
- Pohřbívání: ve vesnicích; sekundární: pohřební jeskyně, domy mrtvých, ossária apod.
  - Bohaté pohřební výbavy

TELEILAT GHASSUL

- SV pobřeží Mrtvého moře, Jordánsko
- Chápána jako typická lokalita X výjimečné znaky: malby, typická keramika: máselnice, picí rohy X jinde jen výjimečně
- 1929: pontifikální biblický institut v Římě
- Nejvíce odkryté chalk. architektury, mimo Negev

CHALKOLIT V MEZOPOTÁMII

- Období „mezi“: pozdní 6. a celé 5. tisíciletí
- Tradiční kulturní schéma: Hassuna – Samarra – Halaf – **Ubaid** – Uruk
  - HUT
- Základní členění:
  - Starší chalkolit: Ubaid, pozdní 6., 5. tisíciletí
  - Mladší chalkolit: Uruk, 4. tisíciletí
- Chronologické členění:
  - Starší: Ubaid 1
  - Střední: Ubaid 2
  - Mladší: Ubaid 3-4
  - Pozdní: Uruk
  - Kolaps urucké civilizace a formování světa nastupující doby bronzové

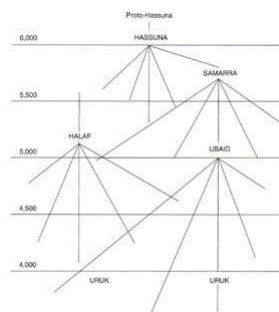

Figure 3.14 Integration and succession of prehistoric and protohistoric Mesopotamian cultures, showing descent of Sumerian Culture from Samarra through Ubaid. Uruk is a journal named from the city.

UBAID V MEZOPOTÁMII

- Eponymní lokalita: Tell el-Ubaid (J Irák)
- Identifikace: Leonard Wooley 1923-24 na základě keramiky
- Datace: pozdní 6. a 5. tisíciletí, cca 5500-4000 BC, cca 7500/7000-5800 BP
- Tradiční členění: 6 stupňů podle vývoje keramiky:
  - Ubaid 0 / Tell Oueilli
  - Ubaid 1 / Eridu (starší chalkolit)
  - Ubaid 2 / Hádži-muhammad (střední chalkolit)
  - Ubaid 3: raný Ubaid
  - Ubaid 4: mladý Ubaid (mladší chalkolit)
  - Ubaid 5: pozdní Ubaid
- Nejstarší strukturované osídlení J Mezopotámie: vznik strukturované sítě měst
- Expanze: c. 5300-5200 BC: JZ Irán – S Sýrie – JV Anatolie
  - Důvody: různé
- Hlavní lokality: Tell el-Oeulli, Tell Abada, Tell el-Ubaid, Eridu, Susa, Ur, Uruk, Tepe Gawra, Arpachiyah, Girsu, Tell Ukajr

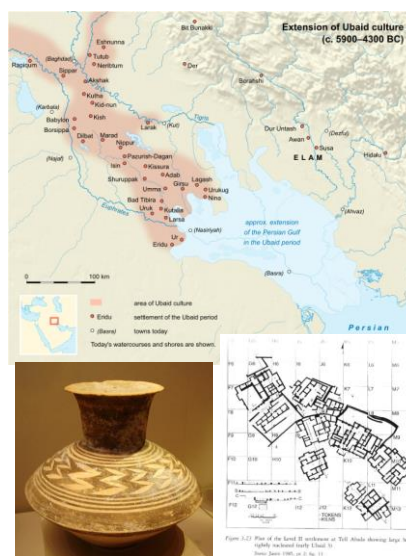
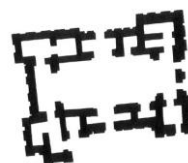
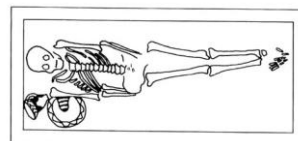

Figure 3.17 Plan of the level II settlement at Tell Abada showing large houses. © Leonard Wooley, 1923-24. Reprinted from Leonard Wooley, 'The Ubaid Period in Mesopotamia', pp. 10-11, 1923.

- Zrození administrativy:
  - ▣ hliněné žetony (tokens): od neolitu
  - ▣ kruhová pečetítka: znak vlastnictví?
- Umění: sošky
  - ▣ Monumentální architektury (chrámy a zikkuraty, paláce, hradby): slouží k popsání světa a místa člověka v něm: odůvodnění nerovnosti
- Pohřební zvyklosti: idealizované ztvárnění sociálních vazeb a ideologie

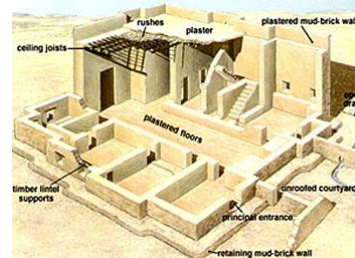

3.3 Temple from Eridu (after Sauer et al. 1981:fig. 39, Temple VII)

TELL EL-UBAID

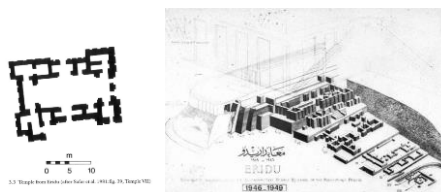
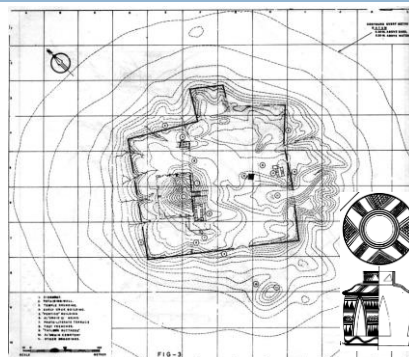
- Z od starověkého Uru, J Mesopotámie
- Výzkum: Henry Hall (1919, BM), C. Leonard Wooley (1923-24), Seton Lloyd (1937), Oriental Institute of the University of Chicago
- Osídlení: především Ubaid (vrchol kolem 4100 BC), raně dynastické období

Tzv. Ubaidský dům

ERIDU

- Tell Abu Shahrain, 12 km JZ od Uru
- Výzkum: kolem WWII: Seton Lloyd, Fuad Safar a irácká správa památek
- Počátek: proto-Ubaid
- proto-urbánní centrum: jedno z nejstarších měst na světě
- Chránová architektura: bůh Enki: centrum města:
  - 10 fází chrámů
  - Nejstarší: jednoduchá MB svatyně
  - 10. fáze: na velké platformě, trojprostorová dispozice s místnostmi přístupnými z centrální chodby
- Rozsáhlé pohřebiště:
  - Cca 1000 pohřbů X 200 prozkoumaných
  - Výbava: keramika, nástroje, sošky

UBAID V SEVERNÍ LEVANTĚ

- Raně chalkolitické období: přechod od venkovského rozptýleného osídlení ke komplexním městským celkům – během 5. tisíciletí X archeologicky málo známé
- Sýrie: do Ubaidského kulturního komplexu: závěr 6. tisíciletí
  - Existence přechodného horizontu Halaf-Ubaid
- Změny: materiální kultura (nové typy malované i nezdobené keramiky), společenský život, architektura (mizí tholoi)
- Osídlení: povodí Eufratu až po pobřeží Středozemního moře
- Struktura osídlení: pravidelné vzdálenosti cca 10-20 km; menší sídla (do 1ha)
- Pohřebiště: pohřby v rámci sídlišť X existují i vlastní pohřebiště

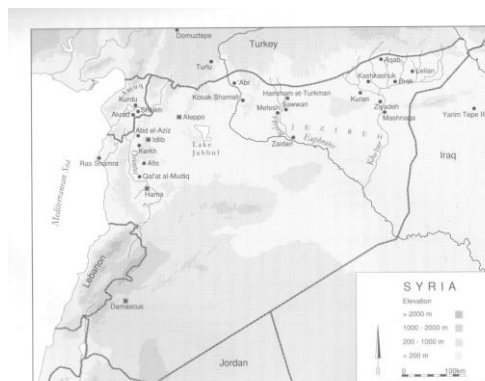
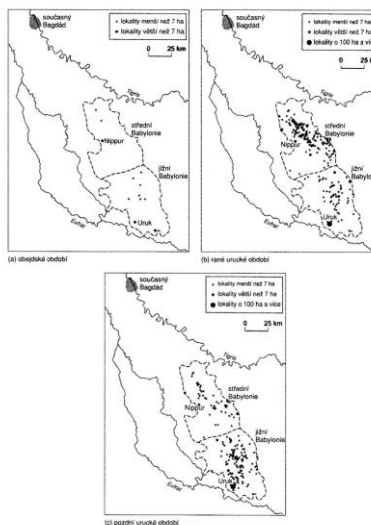

Fig. 5.1 Syria in the late sixth and fifth millennia BC, with the main Ubaid sites mentioned in the text.

URUK V MEZOPOTÁMII

- c. 4000-3100 BC = protohistorická fáze chalkolitického období s přechodem do rané doby bronzové = objevení se městské společnosti v jižní Mezopotámii: středobod této civilizace X archeologická znalost regionu je nedostatečná
  - Důvody: ? Ekologická pestrost
- Projev celospolečenské změny: hierarchizace struktury osídlení
- Ekonomika: rozsáhlý redistribuční systém
  - Vzájemně propojený systém městských center, především v jižní Mezopotámii: ve střední a jižní Babylonii

- Závěrečná fáze: objevení se klínového písma (Uruk, 34.-32. stol. BC): tzv. prvotní klínové písmo
  - Pečetní válečky
  - Súsy: tzv. buly se žetony
  - Číselné tabulky
- Keramika: hrubá, nezdobená, masová produkce: formy, hrnčířský kruh
  - Tzv. misky se zkoseným okrajem
- Specializace řemesel
- Umění: vyjádření smyslu života – tzv. urucká váza

URUK, Warka

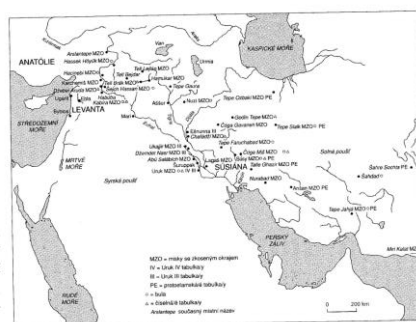
- Nejvýznamnější z raných měst: jediné známé centrum v jádrové oblasti J Mezopotámie
  - ▣ 3 hlavní telly: Eanna, Kullab a Irigal
- Výzkum: Německá orientální společnost (39 sezón); od 2001: DAIK: geofyzika, vrtvy, DPZ
- 2 hlavní archeologicky prozkoumaná místa:
  - ▣ Eanna, okrsek bohyně Inanny
  - ▣ Kullab, okrsek boha Ana
- Chronologická sekvence: 18 hlavních fází od 6. tisíciletí (XVIII: 5300-4575 cal BC)
- Obrovský nárůst osídlení plochy: od cca 70 ha po 210 ha (100 ha Uruk samotný, min. 5.5 km²): kolem 2900 BC: 50-80 000 obyvatel

Pozdní Uruk IV, ca. 3200-3000 BC

URUCKÁ EXPANZE

- Urucká hmotná kultura mimo J Mezopotámii: interpretace?
  - ▣ Kolonizace? Záběr území?
  - ▣ Doklad existence obchodních kolonií mezopotámských obchodníků?
  - ▣ Přijmutí urucké kultury místními elitami?
- Expanze: kolem poloviny 4. tisíciletí BC: přechod střední / pozdní Uruk
- Intruzivní urucká sídliště v S Mezopotámii: různé typy: drobné obchodní stanice (nejmenší, nejstarší, bezprostřední okolí staršího a původního chalkolitického centra: okolí Kultepe, Balich – Hammam et-Turkman, horní Chábúr: Tell Brak, Hamoukar) - obchodní stanice převezmou původní centrum (pozdní Uruk, Karchemiš, Ninive, Tell Hamoukar, Tell Brak) – do té doby neosídlené oblasti (horní Eufrat, Habuba Kabira)
- Súsiana: JZ Írán. Centrum: Sús

URUK V SEVERNÍ LEVANTĚ

- Počátek 4. tisíciletí: nízká úroveň centralizace moci v menších střediscích: po ustoupení Ubaidu – tzv. pozdně chalkolitické skupiny
- Množství uruckých lokalit po celé Sýrii: od poloviny do závěru 4. tisíciletí.
- Prvky urucké civilizace se projevují lokálně odlišně
- Rozrod osídlení:
  - zakládání nových míst: Habuba Kabira (střední Eufkrat)
  - Tell Brak (SV Sýrie): původní populace: nový chrám, tzv. chrám očí
- Urucké kulturní prvky: půdorysy a výzdoba budov, keramika (misky se zkoseným okrajem), byly se žetony a číselné tabulky

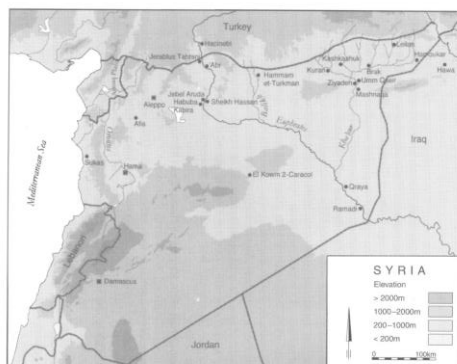
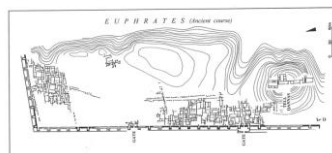
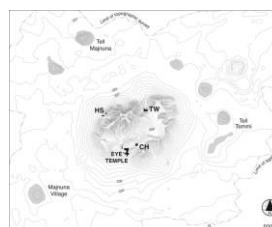
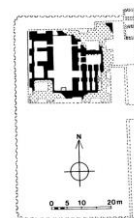
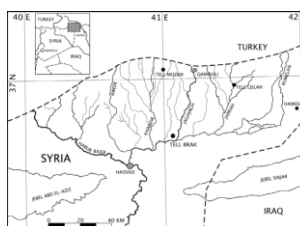

Fig. 6.1 Syria in the fourth millennium BC.

TELL BRAK

- Nagar, Nawar, tell v povodí horního Chábúru: jeden z největších tellů v S Mezopotámii
- Křižovatka obchodních tras
- Osídlení: od neolitu po středooasyrské období
- Eye temple: prozkoumán Maxem Mallowanem, 1930s (počáteční fáze: první polovina 4. tisíciletí)
- Tell Madžnuna a Tell Brak: masový hrob minimálně 175 jedinců a 375 zvířat: pozdně chalkolitické období: spíše doklad lokálního konfliktu

ZÁNİK URUCKÉHO KOMPLEXU

- V celém rozsahu komplexu: úplné přerušení kontaktů
- Osídlení:
  - Některá sídliště opuštěna: Habuba Kebira
  - Jinde: návrat k lokálním tradicím
- Súsiana: protoelamský stát
- Uruk? Chránové stavby v Eanně pobořeny a postaveny nové.
Tabulky: podobnost s kulturou Džemdet Nasr
- Uruk: ponechává si svůj význam X objevují se nová centra
- Následuje: kultura Džemdet Nasr a raně dynastické období = **RANÁ DOBA BRONZOVÁ**

KULTURA DŽEMDET NASR

- 3100-2900 BC. J Mezopotámie
  - Současná s ranou kulturou vrstvy Ninive V v Horní Mezopotámii
- Eponymní lokalita: Džemdet Nasr
  - 26 km SV od Kiše
  - Výzkum: Stephen Langdon, Roger Matthews
- Lokality: Šuruppak, Nippur, Ur, Uruk atd.
- Charakteristiky: rodící se byrokracie, vzrůstající sociální nerovnost
- Materiální kultura: bohatě zdobená monochromní i polychromní keramika (geometrické a figurativní vzory) X jen malá část keramické produkce: společensky zařazující prostředí elit
- Formativní doba klínového písma

